

Gyarmathy Tihamér | Kozmosz a műteremben

Adott a szélesebb körben kevésbé ismert, de korunk művészettörténete által elismert életmű, és a rejtély: hogyan tudta Gyarmathy Tihamér zseniális módon, pályája során élethosszig képein harmóniában tartani a biomorf, természetszerkezetű irányzatok és az elvont, absztrakt művészetek eltérő irányait? A két irány a 20. században meg-megújuló harcban állt. Talán úgy, hogy Gyarmathyt jellemezte és műveiben is markánsan megjelenik a nyitottság. Ám ez a karakter egy művészsors szempontjából alig kamatozott: Gyarmathyt csak „túrta” a hatalom. Reményeink szerint segíteni fogja, hogy a Műcsarnok kiállításával Gyarmathy Tihamér festészete, szélesebben értelmezhető grafikái, a fotogrammal is kísérletező teljesítménye – túl a művészettörténet zártabb határain – azt megillető, méltó helyére kerüljön.

Bevezetőmben Gyarmathy Tihamér egzotikus „belső utazására” szeretnék rámutatni. A 20. században az európai civilizációt a világpolitikai alkuk ketté vágta, Közép-Európát a Kelethez csatolták. Az átjárás a két világ határain szinte megszűnt. Ezért is a szellemi utazások igénye megnőtt. A festő egzotikus belső utazásának gondolom az alkotó – képzeletben zajló 20. századi, szinkretikus világ – felfedezését, amelynek szellemében Gyarmathy Tihamér műveivel – a korszellem ismeretében, ahhoz illesztve azt – saját egzotikumán belül a fénysebességnél is gyorsabban utazott. Gyarmathy már a '30-as években rosszul érezte magát az itthoni festészet terepén. Fiatalon Pécsen Martyn Ferenc festőiskoláját látogatta – később úgy fogalmazott, hogy érdekes volt az ottani képzés világképe, de számára nem elég „egzotikus”. E jelző itteni olvasatom kulcsa. A hagyaték művei, tárgyai a gyűjteményi darabokkal Garami Gréta kurátor tagolásában prezentálják és értelmezik is a festőművész információsomját és kalandvágyát.

Magyarország a trianoni békediktátum utáni légkörben a két világháború között kulturális karanténba is került. És az egymást követő történelmi traumákban a gyűjtőket is többszörösen kifosztották – a képzőművészet világa megdermedt. Majd az ideálisnak tételezett szocialista realizmus kultúrpolitikája a klasszikus avantgárdot – a két világháború között még virágzó tradíciókban gondolkodó, „konzervatív” alkotókkal együtt – megbélyegezte, és e művészek jó részét, köztük Gyarmathyt is hosszú „háziőrizetre”, szilenciumra ítélte. Ebben a korban kevesek jutottak el műveikkel a határokon túlra, és egyáltalán: a szélesebb itthoni közönséghez.

Még 1945 őszén Budapesten, Kállai Ernő kezdeményezésére, az addig itthon hátrányos helyzetű, a modernnek irányába tartó művészekkel megalakították az *Európai Iskolát* – ennek tagja lett Gyarmathy is. Bár csak 1949-ig működhetek, még megrendezhették az Európai Iskolából kivált *Elvont művészek első magyar csoportos kiállítását*. Épp ekkor ment el Magyarországról az egyiptomi születésű Sameer Makarius festőművész-fotográfus, aki a magyar főiskolát végezte és Zürichbe magával vitte a csoportból 18 magyar képzőművész 46 lapját, hogy kiállítást rendezzen abból. A mappa 50 év múlva kalandos úton hazakerült, és a lapokból 2021-ben a Fővárosi Képtár kiállítást rendezett *60 év alatt a Föld körül – Az Európai Iskola grafikái a Makarius-Müller gyűjteményből* címmel. (kiállításunkra a BTM-ből kaptuk meg ezeket a grafikákat/kópiákat.) Ez anyag egy virtuális „világutazó kaland” emlékirata is.

Gyarmathy belső utazását kiszélesítve: a „mappába zárt” művészek Argentínán át közvetetten így „utazhattak el” az új központba, New Yorkba. Közben a magyar művészeti emigrációnak 1989-ig alig volt módja kiállításokkal kapcsolatot építeni a szülőföld, a bezárt művészek felé. Bár a 2005-ben elhunyt Gyarmathynak 1986-ban volt egy kiállítása a Műcsarnokban, mégis a háború után kérészerűtlen Európai Iskola megjárta a maga kálváriáját. Gyarmathy is csak a világtól elzárva, saját műterében „utazva” járhatta be az alkotói szabadság felemelő, egzotikus expedícióját – a világ-felmérését. Ő és számosan közülük kozmoszt alkottak műtermeikben.

Kiállításunk egyszerre tiszteleg Gyarmathy Tihamér és a globális újrendeződésekben tehetségükhöz méltó pályájuktól megfosztott művésztársai előtt. Szeretném megköszönni Garami Gréta kurátor, Szathmári Botond társkurátor és Nagy Anna Blanka kurátorasszisztens munkáját, a katalógus grafikai tervezését Kludovác Andrásnak, a művész unokája, Giricz Máté szerteágazó segítségét és kölcsönzői együttműködését, valamint a magángyűjtők és közgyűjtemények műtárgykölcsönzői partnerségét.

Szegő György DLA
művészeti igazgató
Műcsarnok